

Gierzwaluwen in de stad Groningen in 1994

Roland Jalving

In juni 1994 zijn de Gierzwaluwen van de stad Groningen geteld, met het idee een schatting te kunnen geven van de aantallen die in de stad huizen. In het nabije verleden is dit ook al op verschillende wijzen gebeurd, en het is interessant te bezien of zich veranderingen hebben voorgedaan. In 1993 zijn binnen het kader van het Stadsvogelproject de Gierzwaluwen geïnventariseerd met de BMP-methodiek (kleine inventarisatieplots, daarna extrapolatie van de broedvogelaantallen naar de gehele stad) (van Dijk 1993). Daarbij werd het aantal broedparen berekend op circa 815. Met deze telmethode blijven echter vraagtekens bestaan over het werkelijke aantal. Gierzwaluwen zijn namelijk lastig te inventariseren, wat ook bleek uit de ervaringen van de tellers.

Het eerste uitgebreide onderzoek naar de Gierzwaluwen vond al tien jaar eerder plaats, in 1984 en 1985, waarbij de Gierzwaluwen in de stad uitvoerig en op verschillende wijzen werden geïnventariseerd (Berghuis *et al.* 1987). Al langer wordt vermoed dat de stand van de Gierzwaluw, ook landelijk, achteruit gaat, waarmee vooral het onderzoek uit 1984/85 van belang wordt om een vergelijking mee te maken.

Methodiek

Bij de telling van 1994 is aangesloten op de ervaringen en methodiek van het onderzoek in 1984/85. Hierbij wordt uitgegaan van het verschijnsel dat Gierzwaluwen zich tijdens het broedseizoen 's avonds in groepen boven de broedplaatsen verzamelen (de soort broedt vooral in - losse - kolonies). Deze avondvluchten worden vervolgens gedurende een korte periode (om dubbeltellingen zoveel mogelijk uit te schakelen) over een groot gebied simultaan geteld door verschillende tellers. Om een reële schatting te maken moeten de tellingen plaatsvinden voordat de jongen zijn uitgevlogen. Er wordt onderscheid gemaakt tussen "hoogvliegers" (vliegen enkele tot vele meters boven de daken) en "laagvliegers" (op dakgoot- en daknokhoogte). Mede op basis van genoemd onderzoek wordt vermoed dat de laagvliegers vooral nest-indicatief zijn, de hoogvliegers zouden vooral niet-broedvogels zijn. De laatsten bestaan dan vooral uit niet-geslachtsrijpe

tweedejaars vogels en (broed)vogels afkomstig van elders.

Overigens wordt in hetzelfde onderzoek geconcludeerd dat tussen de hoogvliegers tenminste een aantal broedvogels zitten. Daarnaast is in de afgelopen jaren gebleken dat sommige groepen laagvliegers ook kunnen bestaan uit niet-broedvogels, maar bijvoorbeeld uit vogels waarvan de broedplaatsen verloren zijn gegaan, of uit vogels die alvast een gunstige broedplaats "bezetten" voor het volgende broedseizoen, bijvoorbeeld tweedejaars vogels (pers.med. J. Doevendans).

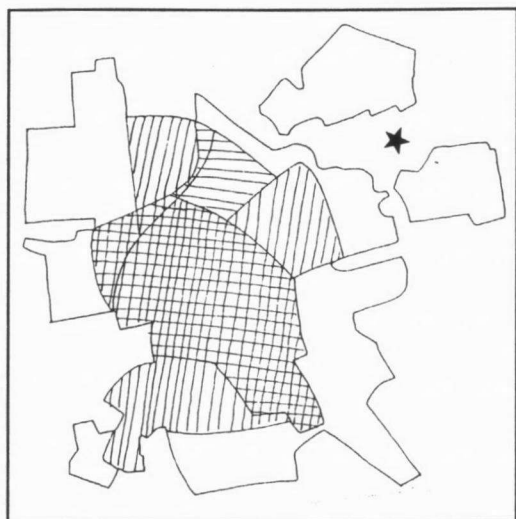
Ook de verwerking van de telresultaten is gedaan volgens de methodiek van het genoemde onderzoek, daarnaast is een kleine vergelijking gemaakt met de BMP-methode (Hustings *et al.* 1985, van Dijk 1993).

De tellingen

Er werd geteld op 17 en op 23 juni, een half uur tot drie kwartier tussen 21.15 en 22.00 uur. Op beide teldata was het weer mooi en rustig, tot zo'n drie dagen voor de eerste telling echter koud en regenachtig. In de haast werden vlak voor de telling de telplots gekozen, die met de fiets of lopend afgespeurd werden op Gierzwaluwen. Op het kaartje is te zien welke gebieden van de stad zijn geteld tijdens de eerste en tweede telling. De nadruk lag op de oudere wijken, daar hier volgens de eerdere onderzoeken vrijwel alle broedvogels aanwezig zijn

(meeste broedgelegenheid!). Vooral tijdens de tweede telling zijn voor de zekerheid, en achteraf ter bevestiging hiervan, ook enkele nieuwe wijken meegeteld als Selwerd, Coendersborg en de Wijert. De tweede telling besloeg dus een groter gebied dan de eerste.

Ook zijn bij beide tellingen de avondvluchten boven de recreatieplas Karding, tussen de nieuwbouwwijken Lewenborg en Beijum, geteld. Hiervan was bij de teller aldaar bekend dat zich daar vaak veel Gierzwaluwen verzamelen, waarschijnlijk vanwege de gunstige voedselsituatie.

Figuur 1. Het telgebied in 1994. ▨ 27 juni; ▩ 23 juni; ★ telplaats recreatieplas Karding.

Verwerking

Totale aantallen

De resultaten van beide tellingen zijn weergegeven in tabel 1. De totale aantallen getelde vogels zijn over beide teldata vrijwel gelijk, waarbij moet worden bedacht dat tijdens de tweede telling een relatief groot en "Gierzwaluwenarm" gebied is meegeteld. Boven de recreatieplas Karding werden vooral tijdens de eerste telling vrij veel Gierzwaluwen geteld. Op 23 juni was het maximumaantal 145, op 27 juni 56 exemplaren. Deze aantallen zijn niet verwerkt in de tabel, omdat bij deze vogels het moeilijk is een relatie te leggen met de broed-

plaatsen. Het verloop was hier vrij groot, met op gezette tijden kleine influxen vanuit de omgeving (ook vanuit de stad!). Uiteindelijk verdwenen de meeste vogels in de richting van de stad, onduidelijk is waarheen precies. Dit duidt er mogelijk op dat de meeste van deze vogels toch in de stad broeden. Opvallend is dat tijdens de tweede telling in vergelijking met de eerste, het aandeel laagvliegers lager is.

Tabel 1. Getelde Gierzwaluwen per teldatum in het telgebied als totaal aantal en als % van het totale aantal.

datum	23 juni		27 juni	
categorie	aantal	%	aantal	%
hoogvliegers	543	34	839	50
laagvliegers	794	50	670	40
onbekend	263	16	176	10
totaal	1600	100	1685	100

Binnen het centrum en de oude wijken direct rond het centrum werd ruim driekwart van het totaal aantal getelde exemplaren geteld. Zwaartepunten binnen dit gebied zijn moeilijk te vinden. De beperkte omvang van de telling en de sterk uiteenlopende telplotoppervlakten zijn hier verantwoordelijk voor. Wel kan voorzichtig gesteld worden dat het noordoostelijk deel van het centrum en de Schilderswijk het hoogste scoren. Zoals eerder vermeld komen in de nieuwe wijken vrijwel geen Gierzwaluwen voor. In de Oosterpark en Korrewegbuurt, "oude nieuwbouw", werden weer wel relatief veel beesten geteld.

Tijdens de simultaantellingen van tien jaar geleden (overigens gehouden in juli) werden in 1984 maximaal 1.822 en in 1985 2.009 en 2.476 (toen twee keer geteld, misschien dat in de tweede telling al uitgevlogen jongen mee-vlogen) exemplaren geteld. De tellingen van 1985 (met een tussenpoos van een week) geven al aan dat de getelde aantallen in een korte periode sterk kunnen wisselen. Dit maakt het moeilijker uitspraken te doen over eventuele toe- of afname in 1994 ten opzichte van 1984/85. Feitelijk lijken er aanwijzingen voor een zekere afname te zijn maar door de beperkte omvang van onderhavige telling kan dit vooralsnog niet al te zeker gesteld worden.

Broedvogels

Om een indicatie te kunnen geven van het aantal Gierzwaluwen in het telgebied zijn van de telplots die twee keer zijn geteld de hoogste getelde aantallen aangehouden (totale aantallen, dus niet gekeken naar de verdeling hoog- of laagvliegers), en worden van de overige gebieden de eenmalige telresultaten aangehouden. De op deze wijze verkregen aantallen staan gepresenteerd in tabel 2.

Om namelijk een schatting te maken van het totaal aantal broedparen zou volgens de BMP-methode de telling met de hoogste aantallen moeten worden aangehouden. Hierbij wordt echter uitgegaan van drie tellingen in hetzelfde gebied. Beide zaken zijn in dit onderzoek niet gehaald. Om toch een indicatie te kunnen geven is ervoor gekozen, analoog aan deze methode, uit te gaan van de maximale aantallen over de twee tellingen. Dit lijkt op zich een "veilige" methode, vooral ook omdat nergens in de plots de aantallen tussen beide tellingen zeer sterk verschillen.

Tabel 2. Maximaal getelde exemplaren over de twee tellingen in het telgebied.

hoogvliegers	laagvliegers	onbekend	totaal
817	810	439	2066

Voor het schatten van het aantal broedparen kunnen, volgens de "methode Berghuis/Doevendans/Sikkens", minimum- en maximaantallen gegeven worden, afhankelijk of alle ouders (♂♂ en ♀♀) meedoen in de avondvluchten of dat één van beide op het nest zit. Strikt uitgaand van de aanname dat de laagvliegers de broedvogels zijn ligt het aantal broedparen dus tussen 405 en 810. Het is echter nog steeds onduidelijk welk aandeel op het nest blijft zitten, in het begin van het seizoen waarschijnlijk meer dan later, als de jongen groter worden.

Volgens de BMP-methode wordt uitgegaan van het totaal aantal exemplaren, met de aanname dat alle broedvogels meevliegen in de avondvluchten. Het aantal broedparen volgens deze

methode komt dan op $(2.066:2=)$ 1.033. Let wel dat in beide berekeningsmethoden de categorie onbekende vliegers niet zijn meegeteld.

In tabel 3 zijn de berekende broedvogelaantallen in de verschillende onderzoeken op een rijtje gezet.

In het onderzoek van 1984/85 wordt geconstateerd dat het aantal broedparen dat op de wijze van simultaantellingen wordt berekend aan de lage kant is. In 1984 werd het aantal met deze methodiek geschat op 452-905, en in 1985 op 340-679 (telling met hoogste aantal exemplaren). Het aantal broedparen dat in 1984/85 gevonden werd door het tellen van de invliegplaatsen werd geschat op minimaal 700, waaruit werd geconcludeerd dat tussen de hoogvliegers wel degelijk broedvogels aanwezig zijn. Het aantal broedparen op basis van de BMP-methode in 1994 lijkt dus, gezien de eerder verkregen resultaten (1984/85 en 1993) aan de hoge kant, het aantal van 405 broedparen op basis van de laagvliegers in 1993 lijkt echter flink te laag.

Bij schattingen van het aantal broedparen lijkt het dus het beste om uit te gaan van het aantal geschatte broedparen op basis van het maximaal aantal getelde laagvliegers. Dit komt in dit onderzoek dus uit op ca. 810 broedparen, een aantal dat ook verrassend overeen komt met het berekende aantal in 1993. Dit aantal kan echter heel wel hoger uitvallen als wordt aangenomen dat tussen de hoogvliegers een aandeel broedvogels zit.

Het is dus moeilijk uitspraken te doen ten aanzien van het aantal broedvogels over eventuele toe- of afname.

Tabel 3. Geschatte minimum- en maximaantal broedparen op basis van simultaantellingen in 1984, 1985 en 1994, en berekend aantal broedparen op basis van de BMP-methode (1993). Voor 1985 is de telling aangehouden waarin de meeste exemplaren werden geteld.

	1984	1985	1993	1994
minimum	452	340	(815)	405
maximum	905	679	(815)	810

Tenslotte

De tellingen hebben enkele aardige resultaten opgeleverd. Wel is gebleken dat twee (onvollende) tellingen onvoldoende zijn. De hier gepresenteerde resultaten moeten daarom opnieuw met de nodige voorzichtigheid behandeld worden; feitelijk geven vooral de berekende aantallen broedparen niet meer dan een grove indicatie. Om hier meer inzicht in te krijgen zullen tenminste drie tellingen uitgevoerd moeten worden in hetzelfde gebied. Het tellen van de invliegplaatsen geeft uiteindelijk de grootste zekerheid omtrent het werkelijke aantallen broedparen in de stad.

Enkele vragen, die ook al zijn opgeworpen in het onderzoek van 1984/85, zouden moeten worden opgelost. Onzeker is bijvoorbeeld het aandeel Gierzwaluwen dat tijdens de avondvluchten op het nest zit en het aandeel van de hoogvliegers dat uit broedvogels bestaat. En wat te doen met de vogels boven verzamelplaatsen als Kardingse - behandelen als broedvogels of niet? Ook het deel dat broedplaatsen bezet houdt maar verder niet broedt zou onderzocht moeten worden.

Regelmatige herhaling van het onderzoek, dan wel met voldoende tellingen is zeker op zijn plaats. Goed uitgevoerd is het een werkbare methode en kan inzicht geven in de ontwikke-

lingen van de aantallen, wat vooral van belang nu er al langere tijd wordt vermoed dat de Gierzwaluw een afnemende vogel is.

Dankwoord

Met dank aan Jan Doevendans voor het doorlezen en kritisch beschouwen van het artikel, en Andries Berghuis voor leuke tips voor de uitwerking en aanpak van de tellingen.

Tenslotte grote dank aan alle mensen die dit jaar hebben meegeholpen met de tellingen.

Literatuur

- Berghuis, A., J. Doevendans & J. Sikkens 1987. Gierzwaluwen in de stad Groningen. Een verslag van de inventarisaties gehouden in 1984 en 1985. I.V.N. Groningen/ Buitenbedrijf BBZ/ Avifauna Groningen
- Hustings, M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen, 1985. Vogelinventarisatie (Natuurbeheer in Nederland 3). Pudoc, Wageningen.
- van Dijk, A.J. 1993. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON, Beek-Ubbergen.

*Roland Jalving Kombuis 103
9732 GG Groningen Tel. 050-425386*